

József császár levele VI. Pius pápához.¹

*Dütsösségesen Uralkodo Császáruknak a Szentséges Pápához intézett Levele.*²

Difficile est Veritatem non dicere.

Szentséges Atya!

Valamennyiszer a Keresztyén Ecclesiáknak fejről gondolkodom, mindannyiszor eltelik szívem és lelkem azzal az alá-
zatos tisztelettel, mellyel a Krisztus helytartójához tartozunk. Az ő szentséges Méltóságának hivatala iránt annyira meggyőződtem, hogy ottan-ottan magamon kívül ragadtatván ez a szent gondolat ötlődik elmémben: *Ez a férfi az, a ki az egész világnak jóltevő Atyja lehet.*

Ezen magamon kívül ragadtatott szent gondolkodásomban azért álhatatosan és megmozdulhatatlanul hiszem, hogy az arra vezető okaim éppen olyan megczáfolhatatlanok, mint a tengeren levő merő kősziklák.

Már egynehány esztendőkkkel ezelőtt, még a Szentséged előtt élt elfelejthetetlen emlékezetű XIV-dik *Kelemen* pápának idejében forgott vala elmémben, hogy némi-nemű gondolatimat és rajzolásimat az hívők fő pásztora eleibe terjeszsem a megfontolásra; de a félelem és kétség miatt magamot megtartoz-

¹ E felettébb érdekes iratot a Vargyasi Daniel család levéltára őrzötte meg számunkra. A fölvilágosult szellem, mely azon átvonul, teljesen össze-
illő József császárnak a vallásról és vallási kérdésekről való szabadelvű
gondolkodásával. Közöljük azt tartalmáért és arra való tekintettel, hogy a
közlés alkalmat szolgáltathat arra, hogy a levél eredetije, mely latin vagy
német nyelven irathatott, a bécsi császári levéltárban, vagy a Vatikán levél-
tárában felkutattassék. Szerk.

² VI. Pius pápáról, a kihez a levél intéztetett, a „Pallas nagy lexi-
kona“ 14. ötetének 29. oldalán ezeket olvashatjuk:

tattam, noha abbéli igyekezetemet soha elmémből ki nem vesztettem: arra vettem már most magamot, hogy a mit XIV-dik Kelemen pápának eleibe terjeszteni ügykeztem, azt a VI-dik Pius pápának lábai eleiben tégyem; ha hibázom azt az Ur Isten és Szentséged ennékem megbocsátja: ha pedig igazat szólok, utolsó órámat csendes lelkiismerettel várom és örömet meghalok.

Az én gondolkodásom szerint sokkal több jót cselekedtetik az ecclesiáknak feje, mint akármi világi fejedelem; az igazgató fejedelmeknek bölcs és hasznos rendelkezései csupán csak az ő országaiknak javokra és boldogságokra czélozók; de a Rómából származó szent rendelkezések, az egész világ boldogságára lehetnek, a pápa könnyen szerezhet magának halhatatlan emlékezetet, a fejedelmek pedig csak külső cselekedeteire vigyáznak az embereknek: csak a pápa törekedésének az az haszna, csak a pápa viheti azt véghez, hogy már valaha az az Istentől származott vallás, melyet oly sokféle elágazott népek, hol nagyobb, hol kisebb attól való eltávozások között vallanak és hisznek, minden akadály nélkül tovább terjedjen az egész földön és az emberi nemzet egymás között való szent edgyességben részeltessen azon mennyei áldásokban, mely végre annak szerzője e földre leszállani méltóztatott.

Most vagyon az az idő, melyben a philosophia a theologiaival egyesülvén, szükségesképpen meg kellene ítéletem szerint lenni, hogy a protestánsok ecclesiája a catholicusokéval egyben

VI. Pius, Giovanni Angelo Braschi, szül. Cesenában 1717. decz. 27. meghalt, mint hadifogoly Velenceben 1799. Különböző egyházi hivatalok után 1775. febr. 15. választották XIV. Kelemen után pápává. Folytatta a pontini mocsarak kiszáritását, Anconában kikötőt épített s kibővítette az előde által megkezdett Pio Clementino muzeumot, a várost szép épületekkel ékesítette s a jótékonysági intézeteket szaporította. Alatta kezdette meg II. József a vallási reformokat. A pápa abban a véleményben, hogy személyes közbenjárása által segít az egyház ügyén, 1782-ben Bécsbe utazott, a hol látszólag szívesen fogadták, de ugyanakkor számos ellenséges rőpirat jelent meg az egyház ellen s így fáradozásai sikertelenek maradtak. Legtöbb bánatot a francziák okoztak a pápának. Miután a forradalom vallási határozatait elvetette, boszúból megfosztották francziaországi birtokaitól. Napoleon Berthier tábornokát küldé Róma ellen, a ki a pápát durván elfogatta s kihirdette a római köztársaságot. A fogoly pápa előbb Sienába, majd Firenzébe, végül Velencébe hűrczoltatott, a hol meg is halt.

V. ö.: Gesch. P. Pius VI. (Bécs, 1799.); Baurgoing, Mémoires de P. VI. (Páris, 1799.); Artand Hist. d. souv. pontifs rom. (u. o. 1849. 8. köt.)

csatoltathatnék; de az ugy eshetnék meg, ha a főtisztelendő püspök a papságot indíthatná, hogy ezek a különböző vallásokban lévő némi-nemü Articulusoknak üdvességes elszenvetését, az evangéliumi és erkölcsi tudományhoz való igaz boldogságot szorgalmatosan prédicállanak. Ugy tetszik nékem, hogy maga az isteni gondviselés is, ezen boldog egyesülésre való utat lassan-lassan készítgetni kezdette, sőt azon akadályokat már elis háritotta, melyek ezen boldog egyesülésre való reménységet mindezeideig semmivé tették és meggátolták. Az igaz philosophiák világa olyan sebes harapozással kezdte e mai üdőben a keresztyének között terjedni, a minémüt e világ még eddig soha nem látott, a históriának és kritikának segítségével, még azokat a dolgokat is kezdette világosítani, melyek az oskolai tövisses tudományoknak és balgatag buzgóságoknak setétségével régtől fogva befedeztetve voltak. Sőt még az irigységgel teljes tartalék is megkezdett szünni, mely a reformatiónak kezdetében az egyik elhasonlott részt a másiktól annyira elidegenítette, hogy csak lépésekben is egymástól irtóztak; de már az edgyik rész a másiktól semmit nem tart, mindeniknek jussa elegendőképpen megerősítette vagyon és egymás között bátorságban lévén, ma mind a két félnek hévsége megesendevén, egyik a másikat nagy bizodalommal szemléli, a csendes mértékletesség jobban-jobban mutogattya magát, hogy a mai időnek megismertető bélyege és czimere legyen.

Mindezek jövendőre nézve örvendetesek, örvendetes reménységet mutatnak és bizonyos bizodalommal előre jövendőlgetik azt a boldog és üdvességes békességet, melyet e világ régtől fogva óhajtvá várt vala.

Ezen megbecsülhetetlen boldogságnak a keresztyén világban való megszerzésére megkivántatik, hogy egy olyan feje legyen az ecelesiáknak, hogy legyen egy olyan pápa, a kiből legyen annyi bölcsesség, annyi eltökélt szándék, maga megtagadás, bátorság és elmozdulhatatlan állhatatosság feltaláltassék elegendőképpen, hogy az előre képzelt ítéleteket kiirthassa, a szemfényvesztő csalárd tündérséget, mely eddig a hiveknek, népeknek szemeket béhálóztá vala, eloszlathassa és azok helyett igaz gondolatokat támaszthasson az isteni tiszteletben, a külső és szembeütlődő dolgokat a belső valóságtól elválaszthassa, a papságot a maga határában tarthassa, világi dolgokban való

elegyedéstől és hatalomtól elfogván, az hitnek dolgaiban való kegyetlenséget örökös számkivetésre küldhesse, a babonázást tőből kiszaggathassa, egyszóval a szükséges reformatióhoz fogjon, melyet maga az ecclesia minden ezelőtt való scculumokban (óh fájdalom!) hiában vár vala.

Mindezen dolgoknak még ezen seculumban kelletik megadni vagy soha sem, soha sem? oltalmazzon ettől a jó Isten! Most vagyon az idő, melyben e nagy dicsőséges munkához kezdeni és elis végezni kelletik. Most, melyben olyan fejedelmeink vagynak, a kik a vak és balgatag buzgóságtól üressék lévén, a philosophiák fényétől megvilágosittatván, ezen szent munkához nemcsak hozza nyulni, hanem még a dicsőségre is magokat készen tartják.

Nem hitethetem el magammal, hogy VI-dik Pius pápa az ő emlékezetének sérelmére a következő nemzetségtől azt kívánná, mintha csupán csak ő rajta állott volna a philosophiának világát az egész emberi nemzetségre kiárasztani, az egész keresztyén világot az ő hallhatatlan nevének halhatatlanságára és ötet valami istenségre való emelésre kötelezné. Azt hiszem, sőt inkább, hogy Szentséged az isteni végezésből arra választott, hogy a következő nemzet előtt, a derék és megvilágosított papok között legelsőnek tartassék és következőképpen a mit én itten kicsin értelmem szerint, alázatos mély tisztelettel csak gyenge vonogatásokkal, csak mintegy árnyékozok, azt megeselekedni és végben is vinni fogja.

Annak a vallásnak, melynek csak egyedül ez a célja, hogy az embert boldoggá és tökéletessé tegye, mely a végre szereztetett, hogy közönséges légyen, hogy mindeneknek megfoghatásokhoz alkalmaztatott légyen, hogy minden rendeknek, országoknak, hatalmasságoknak és tartományoknak állapotjokhoz alkalmaztassék (minthogy a catholica vallásnak ez a célja ennek is kell lenni) annak a vallásnak mondom minden rendtartására nézve és minden törvényire nézve igen edgyügyünek és toldalék nélkül valónak kell lenni.

Az ecclesia fejének azért főkötelessége lenne, hogy ha még a vallásban találtatnának valami emberi találmányoknak maradványi, melyeket a mű eleink, rész szerint azért, mert az ő idejekben levő világoknak sugára miatt egyszersmind mindeket által nem láthattanak és rész szerint azért, hogy elég

dolgok volt a tetemesebb dolgoknak egybeszedésében, azon találmányokat tapogatóván, inkább-inkább kiszedegetvén a keresztényi tudományt a szentírásnak edgyügyüségére nézve naponkint közelebb-közelebb vinni.

A mű eleinkhez való tartozó háladatosságunkat és tiszteletünket azzal meg nem sértjük semmiképpen, ha azt mondjuk, hogy ők mindent véghez nem vihettek, mindent meg nem cselekedhettek és többet által nem láttanak, hanem csak azt, a mit az ő idejekben lévő világosságban láthattanak, sőt a régi ecclesiái Atyákban is találunk ilyen elkerülhetetlen erőtlenségeket, mellyel mindazonáltal az ő nékiek tartozó kötelességünket meg nem sértjük.

Igaz ugyan, hogy a mű hitünknek sarkalatos igasságai, a mennyiben azokat a szentírásban fundálva találjuk, megváltozhatatlanul isteni igasságoknak azt tartjuk, hogy minden igasságok az üdőknek alkalmatosságához képest gyarapodhatnak és kötelességünk minékünk az, hogy az isteni gondviselésnek ezen jótéteményét háladatos szívvel fogadjuk és azokat vallásunk világosságára és erősítésére fordítani, ezen mérték szerént, a mint a philosophia világoskodik, a critica nevededik, a historiák ujjabb-ujjabb találmányokat adnak elő: ezen dolog pedig, nem hogy kárára volna vallásunknak, sőt ezen dolog által a vallás avval dicsőségesebbé és imádásra méltóbbá tétetik, ennek szükséges voltáról naponként inkább-inkább naponként meggyőztetünk, minthogy a vallás naponként nagyobb erőt vévő hihetetlenség és vallástalanság ellen, csupán csak a maga edgyügyüségében becsültetik.

Annakokáért az üdvességes *reformatio* felette igen szükséges és nagyon lehet gyanítanunk, hogy a mű üdőkben az isteni segedelem által ehhez hozzá is fognak kezdeni. Ezen *reformationak* fundamentumaként kelletik vetnünk legelsőbbben a papok erkölcsének megjobbítását, legelsőbbben pedig kell nyulni a főbb rendű papokhoz; mely az ecclesiáknak alsóbb rendű szolgálóinak gyakran rossz példát mutatott. Már sok secularumoknak szomorú historiájokból bizonyos igasság az, hogy (oh fájdalom) az hitbéli szakadások, melyek a Krisztusnak nyáját annyira megszagatták, hogy soha olyan nagyon magokat ki nem ütötték volna, ha a papokban a pénznek szerelme, a pompás bujaság, a ledérkedés oly nagy erőt nem vett volna

és azokra utat nem készített volna. Cardinal Hajius maga megvallja négy levelekben, hogy a papság az ő gonosz életével adott alkalmatosságot ezen szakadásokra.

A legutálatosabb eretnokség ez, ha valakinek vallása vagy on, de nincs erkölse, az Istennek szolgáit és az ecclesiat vajjon ékesitheti-é és illik-é hozzájuk a kevélység, az álnokság, az alázatosság helyett a pompa és bujaság, a mértékletesség helyett és a maga megtartoztatás helyett, a gyűlölség és irigység, a felebaráti szeretett helyett; mégis (oh fájdalom) ezen veszettségekkel oly sokan teljeseek közöttök, hogy a botránkozás és irtoztató bűnök egymásra halmoznak.

Szükség annakokáért minden püspököknek és ecclesiái pásztoroknak elméjekre adni, hogy mostantól fogva mindvégig igaz és szorgalmatos vigyázóknak kell lenniök, hogy minden botránkozásnak köveit a papokból kiirtsanak, a papi hivatalban való kemény regulát elejekbe tévén, minden pompát, kevélységet, hypocritaságot, bujaságot, szerelemre gerjesztő minden alkalmatosságot töllök eltiltsanak és az ezek ellen vétőket keményen megbüntessék, sőt minden világi fejedelmek az iránt Rómából intethetnek, hogy a papi rend erkölcsének tisztaságára vigyázzanak és az ő világi hatalmok szerint, a fenyítették és jó rendet közöttök fentartsák és az erre szükséges rendeléseket minden másunnan való kérdezkedés nélkül megtegyék.

Másodszor az ecclesia fejének kötelessége az, hogy a vallásba lévő ártalmas buzgóságot kiirtsa, mely az ecclesiától elszakadtakot az egyesüléstől mindedig meggátolta, jaj annak az országnak, melyben a papság azon mesterkedik, hogy buzgók legyenek; az eddig szokásban lévő vallásbeli buzgóság, a vallásnak szeretetével szemtől-szembe ellenkezik, kötelesek arra a papok, hogy a vallásnak és békességnek gondolatit plántálják a népeknek szívében. Megháborítják ezek a társaságot, ha sokféle vélekedésekkel azt megkülönböztetni ügyekezük. A vakmerő és mérges disputatiokkal a szeretetnek és békességes türesnek köteleit szaggatják és azon disputatiokkal a mérgeskedés, harag és gyűlölség nő és gyarapodik.

Nagy szívbéli keserűséggel lehetne itten az egész keresztyénség eleiben támasztani azt a sok irtoztató gonoszt, mely a keresztyénségben oly nagy vérontást okozott, mióta a keresztyének egymással némely ágazatok felett veszekednek, e miatt

számtalan városok elpusztultak, az embervér patakkal folyt, az emberek megégettettek és a véghetetlen szörnyőség halmozott, a megfeszített Jesusnak, az Isten és ember között közbenjárónak kézben hordozott képével, az eltévelyedett atyafiak kergettettek, kinoztattak és üldöztettek.

Ezen gondolatlan vallásbéli buzgóságból támadtak azok a gyükeret vert vélekedések, melyekkel az országban és ecclesiákban tüzet és lángot gerjesztettenek. Az Istennek szolgáló azt hitették el magokkal, hogy kötelességében állana nékik öldöklő és gyilkoló helyeket építeni, embereket mészárolni és inneplő készületekben, sz: dicsóséggel is vért csepegő kezekkel, a meggyilkolt embereknek jószágokat egymás között felosztani. Szomoru és keresztyéneknek gyalázatjára van az az igasság, hogy éppen ezen hamis buzgóságtól megvakított némely papok olyan gondolattal lévén, hogy Isten előtt kedves szolgálatot tesznek, nemcsak alkalmatosságot adtak az eltévelyedettek üldöztetésekre; hanem sok arczátlan embereknek vérek kiontásában is magok bünösökké tették magokat. Teljes a historia az efféle gyalázatos undokságokkal, felborzad az emberek vére mikor a Mexico és Péru elfogadtatásának historiáját olvassa, vagy hallja, reszket az Irlandiában történt és kétholnapokig ott tartó szörnyü vérontáson, sir és kesereg a Belgiumban felmészároltatott 150 ezer és még több embereknek gyilkolásokon, a kik csak azért ölettettek meg, hogy a gyilkosoktól különböző módon gondolkodtak. A Berthalan éjszakáján esett szörnyü gyilkosság csattogtatásának irtoztató hangja mais hallatik; mennyi emberégetésre való fákat nem tornyoztatott fel ama sz: inquisitiora állittatott ítélőszék, hogy a fene buzgóságoknak áldozatot tégyen. Mely nagy szánakozásra méltók voltak azok a boldogtalan emberek, kik ezen ítélő biráknak kezekben estenek, ezen nyavalyás emberek az ő barátaiknak, atyafiaiknak, familiájoknak közepette fogságra vitettek, az atya a fiu oldala mellől, a fiu az atya szeme elől, a házasok házastársaiknak ölkéből ragadtattak ki, legkisebb részben is ellentállani nem merészelve, legkisebb üdöhaladék, sőt legkisebb üdö mentségére való szó is nem engedtetvén senkinek is, hogy az ilyen foglyot meglátogassa, tanácsával éltesse, hozzája irhasson, reája gondja légyen, vagy ügyekezzék ártatlanságának megmutatására, azon szempillantástól fogva, hogy

elfogattatott az ilyen boldogtalan ember, egyszeribe minden barátitól megfosztatott, jó akaróitól, atyafaitól, tanácsadóktól, oltalomtól, pártfogóktól és minden vigasztalástól. Olyan birák kezekbe esett, a kik gyakrabban legmérgeesebb ellenségei voltak és kiknek könnyű dolog vala az ilyen ártatlanokat elnyomni és elpusztítani. Mindezen kegyetlenségeket utálja a vallásnak isteni szerzője, a szelidségnek és atyafiui szeretetnek ezen fő példája soha az üldözést nem tanította, nem akarja ez a fő Mester, hogy mű az eltévelyedtek ellen haragot, gyűlölséget és vérszomjuhozást formályunk elménkben; hanem hogy őket szeressük, rajtuk szánakozzunk és érettek imádkozzunk. Minden erőltetés a vallásnak ellenére vagon, az Isten semmi erőltetett szolgálatot nem kíván, a régi Atyák, az ecclesiaknak legjobb tanítói és a legnevezetesebb conciliumok az ilyen keménységet soha helyben nem hagyták, kik között sokszor olyan szelidek voltak, hogy még a természet törvénye és a józan okoskodás szerint élő pogányoktól is az üdvességet megtagadni nem merészlették. A vallást nem halálra való üldözéssel kell oltalmazni, hanem hogy érette meg is haljon az ember, nem kegyetlenséggel, hanem békességes türéssel, nem gonosz ítélettel, hanem hűtellel, mert a vallás nem gonosztétellel, hanem hűtellel mutatja ki magát.

A ki a vallást vérengzésekkel, kinzásokkal és kegyetlenségekkel kívánja oltalmazni, nem oltalmazza azt, hanem megmocsolja és megsérti, mert semmi nincs oly szabad akarat szerint való, mint a vallás, nincsen ottan vallás, a hol a szív azt bé nem fogadja, meg kell valakit az iránt győzni, nem erőltetni; mert az erőltetés hypochrytákat és képmutatókat tsinál. Ezen sarkalatos igasságoknak tisztasága felől meggyőztetvén, lelkemben szentül hiszem, hogy VI-dik Pius pápa az ő fő pásztori sz: hivataljának ereje szerint ezen vérengző ítélőszéket elfogja törlni és azon világi fejedelmeket, kiknek birodalmokban, vagy egészen, vagy holmi maradványira nézve még ma is fenvagyon, kérni fogja, hogy azt a törvények erejét úgy kiirtsák, hogy annak nyoma soha is fenn ne maradjon. Ezen módon fog bánni a tévelygőknek, vagy a kik akármilyen másnével is szoktanak illetetni, excommunicatiójával is, hogy az excommunicatiót mind közönségesen, mind különösen erőtelenné teszi, még pediglen oly formán, hogy

ezen kirekesztés soha is ennek utánna semminémü szin alatt ne gyakoroltassék. Jó lenne ennek felette, mind a világi, miud a szerzetes papoknak egyáltalában keményen megparancsolni, hogy a predicalló székben minden ellenkező predicationioktól és nem a catholicusok ellen való sértegető beszédétől, most és mindörökké megtartoztassák magokat, a mely végre ismét kérni kellene a világi fejedelmeket, hogy erre vigyázzanak és semmiképpen meg ne engedjék, hogy a tévelygő és hamis buzgóságtól megvakittattak magok predicaljanak olyan dolgokat, melyek a Krisztusnak czimereivel, czéljával és az apostolok lelkével, az apostolok ecclesiájával szemtől-szembe ellenkeznek és nem egyébre, hanem csak haragra és méregre ingerlik az embereket, hanem mindazon munkák, minek előtte elpredicaltatnának, minden országokban az arra állittatott censura kezében a megvizsgálás végett által adattassanak, a kik pediglen ezen rendelést megszegnék és általhágnák, azokkal mint a keresztyénségnek ellenségeivel úgy kellene bánni, a tanító és predicaló székéből is ki kellene vetni. Cselekedetének érdeme szerint kellene büntetni.

Harmadik *punctuma ezen reformationnak* szentségedet magát illeti, mert illendő dolog, hogy a szent Péter successora az egész keresztyénségnek és az ecclesia több más pásztorainak példát mutasson. Az üdőtől fogva, hogy a pápák, bucsuk, kérések és következesek helyett (csupán csak ezzel a fegyverrel illetván a papságot) fejekben koronát tettenek, kezekben pedig királyi pálczát és fegyvert kezdettenek fogni, azonban az ecclesiai fenytéket elmulatták és azokból folyó veszettsége az erkölcsnek becsuszván, a tiszta tudomány is megvesztegetődött. Mert az ecclesiai gyűlések és conciliumok helyett csak az udvarokról való tractálásokról, negotiumokról gondolkodtanak és többnyire inkább figyelmeztének az ecclesiai belső világi tekintetnek, mint az Isten ecclesiájának megerősítésére.

Nem hogy azért ezen külső világi hatalmat és pompát fitogatnunk kellenék az egész világ előtt; hanem ellenben minden világi külső fényességről és tekintetről, minden világi hatalomról és uraságról önként kellene lemondani és következesképpen az üdveztőnek ama mondását kellene követni, mely vagyon Ján. 18. 36. *Az én országom nem e világból való, ha e világból való volna az én országom, az én szolgálóm ritézkednének,*

hogy ne adatnám a sádoknak, mostan pedig az én országom nincsen innét. A mű sz: ecclesiánk feje és fundalója a Krisztus, az apostoloknak és azoknak sucesorinak e világi dolgokban semmi hatalmat nem engedett, sőt inkább ellenben azokban való elegyedést világosan megtiltotta. Őtet szintén úgy, mint másokat e világi fejedelmeknek alája vetette. Sz: Crisostomus mondja Lib. 2do de *Sacerdotio*: Nem engedtek, ugymond nekünk a törvények hatalmat arra, hogy azoknak általhágoit megbüntessük, sőt ha azt valósággal megengedték volna is, nem illenek hozzánk, hogy azon hatalommal éljünk. *Gregorius Nasiánzenus* Orat. 17ma ad Cives suos: Megvayon nekünk az is parancsolva, hogy az uralkodó hatalmasságoknak engedelmeskedjünk, mert tartozunk nekik adót fizetni.

Sokféle dolgokat hozhatnánk ezen dologra elé, melyek világosan bizonyítják, hogy a fejedelmeknek világi hatalmok és az ecclesiának lelki hatalmok között, olyan nagy különbség vayon, mint az ég és a föld között, hogy a papságot e világi dolgokban a birói hatalom és jus nem illeti, mert az ország nem az ecclesiában, hanem az ecclesia vayon az országban. Hordjanak bátor akárminémü példákat némelyek elő, hogy az ecclesiának fiai és papjai birói just gyakorlottanak légyen, mindazonáltal azzal semmit nem bizonyitanak, hanem hogy azzal lassan-lassan vettek magoknak némü-némü hatalmat, mely sem az apostoli széket, sem a papságot nem illeti.

Egyfelől annak okáért ezen rendkívül tett lépéseket, a külső világi fejedelmek hatalma ellen való cselekedeteket, úgy kellene gondolni, mintha soha meg sem estenek volna, de másfelől mostantól fogva örökösön lemondani róla. Többnyire mindazt, valamit ma a római szék bir, a császárok ajándékozásiból vette, azt meg nem vallani, nagy háládatlanság volna. A historiák bizonyítják, hogy hajdan sok pápák és cardinálok a császár alá vetették magokat és azoknak hűségekre megesküdtenek, miért vonná ki ma magát valaki ezen kötelesség alól, mely a papi hivatalnak méltóságát legkissebb részben is meg nem sérti és a melyet a római császár a római püspöktől méltán kívánhat.

Helytelenül avatták azért magokat a pápák a római fejedelmeknek jussában, midőn azoknak hatalmok alól a papságot

egésszen kihuzni akarták, holott csak a fejedelmek országaiból vették élelmeket és oltalmokat. Hejtelen dolog volt, hogy a pápák egyrészt az országoknak, ugy mint az ecclesiak jószágokat és fundusokat az ország urainak hatalmokból kihuzni ügyekeztek. Helytelen dolog volt, hogy III-dik Paulus, IV-dik Pius és XIII-dik Gergely pápák olyan erőszakos két privilegiumokkal ajándékozták volt meg ama szerzetet, melynek kiirtása az uralkodóknak magok jussok iránt szemeket felnyitotta. Helytelen dolog volt, hogy ezen megnevezett privilegiumoknak erejével a jesuitáknak minden jószágaik, minden dézmák és a közsegedelemre való adótól felszabadítottak, ugy hogy senkinek az Istenen kívül és annak helytartóján a pápán kívül semmit sem adtanak még a haza oltalmazására is és magokat alája nem vetették; helytelen dolog, hogy a jesuitáknak az ő szerzetekben való béállásokból nyilván való fogadást kellett tenniük' hogy az Istenen és a pápán kívül nem függenek.

Fő méltóság jussának irtoztató sérelmére esett az, hogy a pápák, a népek és nemzetségeknek tulajdon fejedelmek és földi urok ellen való panaszokat meghallgatni merészelték, azoknak ítélet tételeket erőteleneknek pronuciálták és az igasságok folyását meggátolták és gyakran a gonosztévőköt is oltalmok alá venni nem átallották. Fertelmes gyalázat vala, hogy néha-néha a gonosztévők az Istennek templomában menedékhelyet tanáltak és a papoknak segedelmek által az ítélő birák fegyverek és karjok alól kiszabadították. És végezetre szemtelen vakmerő bátorság volt, hogy a pápák mint legfelsőbb birák a fő potentatoroknak egymás között való veszekedésekben elegyítvén magokat, magok akartak vég sententiat mondani.

Ha az ecclesiák feje ezeket megvallja és megisméri, kötelességében áll, azt a hires és világ előtt ismeretes *bullát de caena Domini* örökösön semmivé tenni és annak eddig való elolvastatását minden keresztyénségekben levő papoknak megtiltani. Azt a *bullát* mondom, mely igen ártalmas principiumokkal teljes, a mely legnagyobb büntetésre méltó cselekedetekre sokakat elcsábított. Minthogy ebben a *Bullában* a törvény tételre való szabadság a fő magistratusoknak birói hatalmok és jussok felette igen megsértetik. A catholicus fejedelmeknek ezen bulla iránt eddig tett és ezután is teendő

mozdulások és rendelkezések dicséretre méltók és helyben hagyatathatnak és XIV-dik Kelemen pápa nyilván dicsértethetik, hogy ezen bulla felolvastatása körül kétszáz esztendőktől fogva végben menni szokott haszontalan czeremoniákat megtiltani bátorzkodott, annyira, hogy ezt teljes szívből és lélekből kell kívánni, hogy ezen bulla miatt támadott botránkozás örökös feledékenységben menjen.

Nem különben kellene bánni az Unigenitus bullával is az apostoli hatalomnak ereje szerint és el kellene törölni amaz interdictáknak is, melyek oly sok és nagy pusztulást okoztanak. Szentséged is méltoztatik annyi mérséklésre lépni, hogy ezután szentségedtől és minden successoritól bocsátandó *bullák*, *breve decretumok*, *constitutiók* és más akármely formában kelhető rendelkezések, melyek illetik, vagy a népet, vagy a papi és világi gyülekezeteket, vagy személyeket, vagy *collationes Beneficiorum*, *Pensionum*, *Honor. Potestatis, aut jurium pro personis singularibus, vel secularizationem alicujus professi, aut cujusdam ordinis, tam in Materia dogmatica, quam ecclesiastica, aut disciplinari*. Minek előtte ezeket publicaltatni akarná, az előtte a fejedelmeknek illendőleg és uralkodóknak mindenkor előre elküldeni és eleibe fogja tenni avégre, hogy a magok földökbe és országokba való királyi méltóság jussa szerint a *Regium Placitumot* és *execvaturat* alája, reája tegyék.

A megvilágosodott VI-dik Pius pápa is reá lépik, hogy fejedelmeknek hatalma légyen mindazokat a szerzeteket, elasztromokat mind a két nemben lévőket, melyek az országoknak és annak lakossinak javára és segedelmére nincsenek, eltörölni és jószágaikat közönségesebb haszonra fordítani.

Reá fog arra is lépni, hogy a fejedelmek olyan rendelkezéseket tehessenek, hogy az ő alattavalói, mikor ecclesiái dispensatiókra szükségek vagyon, nem egyenesen Rómába, hanem csupán csak a környékeibe lakó püspökökhöz, azoknak megnyerése végett folyamodhassanak. Nevelkedni fog azzal is az ő dicsérete igen nagyon, ha a pénzért adatni és osztogatatni szokott dispensatiók ezután végképpen megszűnnek, mert a mit az igaz ecclesiáknak fundamentumos törvénye szerint meg lehet engedni, azt pénz nélkül kellek megadni.

Az indulgentiákkal szabad levelekkel való kereskedést tovább üzni nem kellek, mint volt a néhai üdőkben, mert ha

szintén nagy megcsönkulást szenvedne is e miatt a pápai *Datoriata*, vagy Kamara, annak jövedelme nagyon megkevesednék is, nem eshetik az olyan nehezen és keservesen, mint az a szégyenítő pírónság, mellyel a constanziai conciliumba egybegyült németországi némely fejedelmek az apostoli széket illették ilyen szókkal: nagy fájdalommal tapasztaljuk, hogy mintegy 150 esztendőktől fogva inkább figyelmezttek a magok római curiájokra, mint sem a léleknek javára és ezhelyet inkább fukar és pénzszerelmeket akarták bétölteni és több aranyt gyűjtötték rakásra, mint sem elégedendő vala, nem csak atyafiainak és rokonságinak az ecclesiai kincsből meggazdagításokra, hanem sőt inkább azok számára a szegény hivek kebeléből kifacsart pénzzel egész fejedelemségeknek megvásárlásokra. *Protestatio Nat. Germ.* Már valaha az emberek közönségesen meggyőzöttettek az iránt, hogy a catholica vallásnak semmi nincsen nagyobb kárára, mint az ő papjainak temérdek gazdaságok és felettébb való nagyhatalmok. Ez magára huzott haszontalan nagyzása szülte azt, hogy a vallás, annak szolgálói hibái miatt, gunyoltatásra, szidalomra, gyűlölségre és utálatra kitétetett. Az igaz vallás ő magában edgyügyü, alázatos, szemérmes és tiszta és a melynek csupán csak magára van szüksége a végre, hogy becsültessék és tiszteltessék.

Az a méltóság, melyre a pápák lassan-lassan verelkedtek, sokkal nagyobb csudára méltó, mint a régi Római Monarchia; nem lehet nagy álmétkodás és bámulás nélkül látni, hogy egy ecclesia, mely az ő hatalmát egyedül csak az Istenek beszédén és jussán, csupán csak az evangeliumon épitheti, mely mindenütt csak a szelidséget predicálja, egy ecclesia mondom, olyan vakmerő bátorságos czélt tehetett fel magának, hogy a földön lévő minden királyok felett uralkodhassék; de még nagyobb bámulásra méltó, hogy annak főtisztelendő papjainak ugy szolgált a szerencse, hogy ezt a chimerát meg is világosithatták. Teljességgel nem lehet annak okáért helyben hagyni, hogy az uralkodó fejedelmek ennek utánna őket szorossabb határba ne szorítsák, minden világi javait és a lelkek üdvességét meggátoló gazdagságait minden másunnan tejendő kérdés nélkül bévegyék, s azokat magok administratiojok alá vévén, illendő és állapotjokhoz mérséklett fizetést számokra rendeljenek, azon kívül is, a papi hivatalal a kereskedésen való

kapás, e világi dolgok körül való gondolkodás, azokban való elegyedés ellenkezik, mert az által hivatalok folytatásában resztelkednek és az ő életeknek tápláltatásokra rendelt bizonyos jövedelem mind magoknak, mind halgatóiknak üdvességesebb.

Ebből következik az a hasznos és dicséretes rendelés, ha többé a papnak meg nem engedtetik, hogy a gazdag és jóságos embereknek ajándékozásiból meggazdagittassanak, mely által azoknak atyafiai és szükölködő rokonai igen gyakran megkárosíttatnak.

Szollók már a reformatiónak 4-dik czéljáról, ugymint, a bécsuszott visszás szokásoknak és babonás buzgóságoknak kigyomlálásáról. Vajha ebben a dologban minden catholicus püspök megegyező szível felkelvén az ő pásztorságok alatt lévő nyájhoz így szóllanának: figyelmezzetek keresztyének a ti lelki boldogságtok, a ti örökké tartó csendességtek az, a mi körül foglalatoskodunk.

Elmult a tudatlanságnak ideje, elég rég ideje immár, hogy az emberek a szembetünő külső fényességtől megvakítottván tévelygenek, ideje, hogy a szemek felnyilván az igazat általlássák, a vallásban a valóságot a toldalékul hozzáragasztott foltoktól elválasszák, annak tudományát tisztán tartsák és a tiszta áhitatosságot a külső és színes áhitatossággal egyben ne temperálják.

Elég hitelt adtak a csudatételeknek, melyek által a hit bizonyossá, igazzá tétetett, mellyel az igaz csudatételeknek hinni kell, a sok csuda költeményekkel eltölt legendákat az evangelium mellé ragasztottatok, mely miatt a tulajdonképpen való igaz vallás szívetekből kitöröltetett, az Isten annyának segítségül való hívását, szentek tiszteletét és azoknak segedelme iránt való bizodalmatokat igen nagyra neveltétek és így némü-némü bálvány imádásba elegyedtetek. Bizonyos helységeknek, bizonyos képeknek mód nélkül való csudatételi erőt tulajdonítottatok és gyakran a mindenütt munkás *Istent* és a mindenütt jelen való *Istent* idegen helyeken kerestétek, holott őtet házaitoknál is megtalálhattátok és így segítségül hihattátok volna. Az Istenről, mint valami földi halandó emberről úgy gondolkodtatok és úgy képzelteket, mintha annak is ministerei és hízelkedő szolgálói volnának, a kiknek a gratiaja után kellene járni, hogy a fejedelmeknek kedvét és kegyelmét megnyerhes-

sétek, azt tartottátok, hogy ha némely kámsás fráternitásokba bevitethettek, lelketek üdvösségét elébb vihetitek, holott azáltal boldogságtokot elmulattátok.

A színes szentséget valóságos szent életnek állítottátok, keresztyéni kötelességteknek nagyobb részét gyónásban, böjtölésben és oltárookra viitt ajándékokban tartottátok, holott azonban életeteket legkissebb részben is meg nem jobbitottátok és vétkes szokásaitokot le nem vetkeztétek. A jubileumoknak, bűnbocsátó leveleknek (indulgentiaknak) reménysége alatt bünt és gonoszt cselekedtetek és így az üdvösségnek kincsei a bűnnek kincseivé lőttek, sőt a mű vallásunknak legszentségesebb részével a misebéli áldozattal visszaéltetek, midőn azt a sz: szándékot tettétek, holott ezen fő intentiotok gyakran oly utálatos, megvetésre méltó és gonosz volt, hogy tü magatok is alig merészlettétek volna valakinek kinyilatkoztatni.

Ó vajha a papoknak és szerzeteseknek nagyobb része ezen visszafordult szokásokban és tévelygésekben vétkes nem volna? Óh vajha nem lehetne a papoknak gyalázatot szemekre vetni, hogy a magok tulajdon hasznokért ezen vétkes vélekedéseket és babonaságokat a népnek elmejében magok nem csepegtették volna? Óh vajha a sz: mise a papoknak világi kincses tárházává és valóságos aranybányájává nem változott volna, az a megfeneklett bizodalom, hogy a megholtakért mennél több miséket tehetnek, annál hamarább megszabadulnak purgatoriumból a lelkek, alkalmatosságot szolgáltatott sok csalárd és egész életeteket sok csalárd fukarlásra és gonoszságra szánt embereknek arra, hogy magokkal elhitelessék, hogy az ő lelkek szabadulásáért, holtok után hagyott egynéhány száz misével az ő hitetlen és gonosz cselekedeteknek büntetésétől megmenekednek, a minémü igaz és az okossággal megedgyező tartás az, hogy a lelkeknek az ő örökös hazájokban való bujdosások előtt megkelletik tisztulni: olyan hibás vélekedés ez, hogy a lelkek ezen megtisztulásának testi tüzzel kellett megcsúszni, mert a lélek lelki és részekből nem álló oszolhatatlan valóság lévén, sem tűz, sem szél, sem jég alá nem vettethetik.

A sz: misével való visszaélés még nagyobbban vitetett az egymástól meghasonlott és perlekedésbe bonyolódott felek praetensiojának megbizonyítására, kik közül csak az edgyiknek lehetett igaz ügye. Miséket olvastanak az elveszett marháknak

megtalálására és a tolvajnak kikeresésére: sz: lélek miséjét olvastanak, sőt a főben járó criminalis dolgokban olyan irtoztató példák is fordultak elő, hogy gyilkosok, tolvajok, istentelen és szörnyű szándékoknak szerencsés végbevihetésére nyilván fő áldozatokat tettek, melyből a következik, hogy a pápák az ecclesiáknak kegyelem kineseiből bár soha is kereskedést ne üztenek volna.

A laicust az ő szentségének és szándékának kijelentésére szorosán megkérdezték, mihelyt gonoszságát szándékának megértették, azonnal le kellett volna őtet verni arról, hogy mindaz botránkozás és elfordult szokás elkerülthetessék.

A kegyelem osztogató helyekre és képekre nézve is a visszafordult szokás olyan nagyon terjedett, az oltárra vitetni szokott ajándékoknak hasznos jövedelmétől megvakittatván, a papok a prediçálló székbe a népek eleiben kitétetett képeknek hamis költött és soha meg nem bizonyosodott esudatétéleiről sok beszédeket tettek, minden mesterséges practicait megvetvén, hogy a népet elhitessék és tőlök sok hasznot vehessenek. Csak csupa szokások és az ecclesiában meg nem engedtettenek; de fundamentumos vallásbéli gyakorlásokká fordítottak. A sz: Vintzentz de Paula és fidelis áldás, a méltóságos és főbb jónak áldásihoz egyenlővé tétetett, sőt még elébb is becsültetett, a nép szívében olyan vélekedés öntetett, hogy ez, avagy amaz indulgentiak, p. o. a Portiuncula indulgentiája sat. fontosabb, mint a melyet az Istennek templomában minden vasárnaponként és innepeken nyerhetünk, *azt* hitették el a néppel, hogy az ereklyék, capularek, Lukács tzedulai, amolitumok, szentelt olajok, füstölgő szerek, pálma ágak által a nyavalyák meggyógyíttatnak, a szerencsétlenségek eltávoztatnak és a boszorkányok (melyek soha nem is voltak) elüzettenek e miatt és ezért vetett a babona olyan mély gyökeret, és úgy terjedhetett el oly szörnyen, mely miatt a nép az Istenhez, mint edgyetlen egy és igaz segedelméhez való könyörgéstől elfogattatott. Igen keserves és sajnálni méltó dolog, hogy ezek által a catholikusok, vagy inkább az ő papjaik ellen tett ellenvetései a más valláson lévőknek oly erős fundamentumokon állanak. Annál nagyobb ügyekezettel kell hát annak okáért tennünk, hogy az ilyen visszás, szertelen szakadások, sok abususok eltöröltessenek és az ecclesiáknak tiszta tudománya

az emberi találmányoktól kiválasztassék: annál inkább kellene az ecclesia fejének törődni azon, hogy az apostoli pásztorságban lévő szolgatársainak és az alatta való papoknak lelkekre kösse, hogy ennek utánna hasonló vádolásokra alkalmatosságot ne adjanak, ne szolgáltatassanak és annál szorgalmasabban kellene a világi fejedelmeket kérni, hogy ezen dolgot magokra is vévén, az ilyen babonaságoknak gyökerestől való kiszaggatására ők is segítségül légyenek.

Jó keresztyéneket tenni ez az igaz ut, úgy lehet ha az igaz keresztyénség az ő régi edgyügyüségére utasíttatik, melyet mond, eleiben ád az evangelium, nem mutatván semmit a theologiában előfordulni szokott dolgok körül való koczkodásokban, nem kell a népet, az vakos és örökös disputatioval tévelygővé tenni és megcsalni, hanem inteni és tanítani a lelkeket, hogy azok a kik különböző módon gondolkoznak, szeretettel és békességgel eltűrjék, szenvedjék, nehogy a vallás légyen egész nemzetségek között kutfeje a mérges dühösségnek és türehetlenségnek. A vallásbéli minden czivódásoknak kutfeje nem egyéb, hanem az a balgatag szándékos gondolatja az embereknek, mely szerint a mindenhatónak titkaiban béütni és bérontani ügyekeznek. De tudjátok óh keresztyének, hogy magát a vallást is szükség megpróbálni és következképpen erre megkivántatik minden előre való itélettől (prejudiciumtól) megtisztult okoskodás, mert vak anélkül a hüt, az örökké való igasságok tiszták és világosok, a vak hütet hütnek mondani nem lehet.

Tudjátok meg hát, hogy a vallásban elő kell mennünk a természet világánál, hogy az által az igasságot kinyomozhassuk és így teljességgel nem kell magunkat az iffiuságnak és nevelésnek foglyául adunk, az okoskodás ezer, meg ezer gondokot szül az emberben olyakat, melyekre azok nem juthatnak, a kik gondolkodni és vizsgálódni irtoznak: szomoru és szánakozásra méltó volna a vallásnak állapotja, az okoskodással bíró embereknek probáját ki nem állhatná.

Azt mondja vala egykor Voltaire: szomoru és csuda dolog, hogy az olyan középszerű elmék, mint Luther és Calvinus oly sok proselitust csináltak, a mikor Lokk és Nevton oly kevés követőköt tanáltak, de nem vette észre a jó Voltaire, hogy Lokknak és Nevtonnak csak azon országban voltak

követői, az holott Calvinus és Luther nem voltak és hogy ottan amazok lőttenek ismétletlenekké, az hol a józan okosságot fogva tartották és annak tudományát számkivetésbe küldötték. Tudjátok meg továbbá, hogy a külső szinnel bémázolt áhítatosság nem tetszik Istennek és hogy Isten annya mérték felett való dicséretet és sokra vitt tiszteletet megveti, maga ez a boldog anya azt akarja, hogy az Istent szívből szeressük és hogy az ő megjelenéseiről, kegyelmeiről és privilegiumiról való mesebeszédeket megvessük.

Utállya ez a boldog Anya poenitentia nélkül valóknak száraz áhítatosságokat és őket a pokollól tellyességgel meg nem szabadította és a kegyességeknek külső jegyeiért és csak azért, hogy némely congregatiokban, fraternitásokban bé iratták magokat, nem szószóllója ő a hypocritáknak és hűtetlen gonoszoknak, az ő Szent Fiának akarata egyedül való zsinórmértéke lévén az ő cselekedeteinek, kinek ítélet tételit ő is imádjá.

Nem a boldog Szűzet szereti az, a ki minden könyörgést nem egyedül az Ur Istenhez viszi, nem a maga tulajdon tiszteletit kívánna ez a sz. Szűz; hanem annak tiszteletit, a ki őtet teremtette és a ki választotta. Nem akar ez semmit is az Istentől el venni, annyival is inkább véle együtt osztozni. Nem kíván-e tőletek, oh keresztyének úgy tiszteltetni, mintha az Isten elégséges nem volna tü néktek és mintha tehetetlen volna ő nálla nélkül a Jézus Krisztus által az Istenhez járulni, mert csak egy az Isten és a közben járó a Krisztus. Nem mondja ez a Boldogságos Szűz, hogy ő Mindenható volna és hogy az Isten ő nállánál egy tökéletesebb teremtményt nem teremthetett volna. Nem akarja ez a sz. Szűz, hogy az ő kedvéért rendkívül való dicséretek ruházzanak reája, nem kíván ő semmi pompás titulosokat, semmi haszontalan csapodárkodásokat, csupán csak edgyügyü és mérséklett dicséreteket kíván. Nem akar ő sem tévelygésekre, sem botránkozásokra alkalmazhatóságot szolgáltatni: nem akar ő az Istennel és a Jézus Krisztussal egyenlővé lenni: nem akarja ő, hogy az Istent, mint valami kemény Birót úgy szemléljük, őtet pedig mint minden irgalmasságoknak kútfejét úgy imádják, szeressük és segítségül hívjuk; nem kívánna, hogy ő eleiben több könyörgést nyujtsunk, mint az örökkó való Istenhez; megveti azt a szokást, hogy az ő képjei ezifrán és drága kövekkel megrakot-

nak, mikor a Krisztus az ő szükölködőiben szenved. Így kiált fel a Boldog Anya: Mineklőtte a templomokat oh keresztyének felezifrázzátok, ruházzátok meg a Krisztust az ő szükölködőiben, tisztelyétek őtet az ő megdicsőített testének (melyet a tü oltárotokon tartatok) imádásra méltó titkaiban. Ne vessétek a tü bizodalmatokat bálványimádói módon az én faragott *képemben*, vagy festett *képemben*, melyekben magokban semmi erő nintsen, a csudatételeket egyedül csak Istennek kell tulajdonítani s. a t.

Tudjátok meg továbbá tü keresztyének, hogy azoknak az ereklyéknek, melyeket tü tiszteltek, szokások nem mind igazak és így magatokat csaljátok meg. Tudjátok meg azt is, hogy semmi szenttől nem kell valamit kérni, a mit egyedül csak az Isten adhat meg. Mi akadályozhat meg titeket, hogy a tü könyörgésekkel egyenesen az Istenhez ne folyamodjatok.

Tudjátok meg, hogy a tü fogadás és ígélet tételek nem mindenkor kedvesek Istennél. A mit jó keresztyéni köteleességekben véghez vihettek, azt az Isten másképpen is megkivánja, de többet nem, hanem csak annyit, a mit megeselekedhettek. A romlandó és erőtelen embereknek kellene talán mindent az Istentől kérni, semmit nem ígélet: tudjátok meg, hogy ha az egekbe vágyakoztok, arra éppen nem szükséges, hogy valami magános és különös helyekre rejtezzetek, az emberi társaságtól elszakadjatok és tudjátok meg, hogy a elastromi életben is el lehet kárhozni.

Tudjátok meg, hogy a jóságos cselekedetek által nem mindjárt lehet a mennyországot megérdemlenni, hanem csupán csak kegyelemből lehet üdvözülni. Szeressétek és féljétek az Istent, könyörögjétek ő néki szivből és megosztás nélkül való bizodalomból, kérjétek azt, a mi nélkül szükölködtök, adjatok hálákat azokért, a melyeket ő tőle vettetek, vegyétek fel az üdvességre való utakat, melyet az evangelium is előtökbe ad, ne bántsátok, ne sértsétek meg felebarátaitokat, tiszteljétek, szeressétek a fejedelmeket, tartsátok meg azoknak törvényit és kövessétek rendeléseit, úgy léssen az, hogy az üdvözítőnek akarátja szerint olyanok lesztek, a minémüeknek lennetek kelletik, ugymint igaz keresztyének. Így léssen osztán, hogy sem földi, sem mennyei jókban nem fogtok szükölködni.

Ezen gyenge rajzolásához nincsen mit tégyek egyebet,

hanem hogy ezt szentséged megolvasni és megpróbálni méltoztassék. Nem hibáztam talán benne, ha azt hiszem, hogy ilyen móddal a több keresztyén ecelesiak a catholica ecelesiához közelebb hozattatnának, másfelől a következő világ VI-dik Piust a keresztyénség mintegy jól tévő Atyát tisztelné és örök emlékezetüvé tenné.

Én pedig szívemnek belső indulatjából követvén, kérem már fiui alázatos tisztelettel a szentséged apostoli áldását.

Dat. Viennae 1782.

Reformok a középiskolai nevelésben.¹

Ismeretes mindnyájunk előtt az az általános elégedetlenség, a mely napjainkban a középiskolával szemben megnyilvánul. A napi sajtó, tudományos egyesületek, melyek a közvéleményt megteremtik és irányítják, egyesek, mint szülők és az iskola iránt érdeklődő gondolkodók, a törvényhozás, a felsőbb oktatás vezetői — mindnyájan egy értelemmel hangoztatják, hogy a középiskola nem felel meg a korszellem támasztotta követelményeknek. Méltóztassanak csak visszagondolni arra az actióra, melyet pár évvel ezelőtt a társadalomtudományi társaság indított s mely országszerte hangos viszhangot keltett, mert az általános elégedetlenség szülte hangulatból eredett.

Mi lehet ennek az oka? Hogy lehet a közvélemény ez elfordulását megmagyarázni? Megpróbálom a következőkben e kérdésre feleletet adni.

Minden iskolai tanítási terv a korszellemből, a néplélek világnézetéből sarjad. A nevelési eszmény tehát nem mesterségesen csinált valami, hanem szervesen nő és fejlődik talajából, a kor világnézetéből.

Ha megváltozik a korszellem, a világnézet, meg kell változnia a nevelés és tanítás eszményének és céljának is. Ha változik a cultura tartalma, változnia kell a tanítás tárgyainak is. Oly igazság ez, melyre a gondolkodó ember magától rájő, de a melyet a nevelés történelme is igazol. Abban a korban, amelyben minden tudomány a theologia szolgálója volt, az iskola is a theologia számára nevelt, az írás és olvasás tudása majdnem kizárólag az egyház birtokában volt. A 17. században világi eszmények kezdenek érvényesülni; a tudományok fejlődése lendületet vesz, mindenfelé egyetemek keletkeznek, a reformáció világiassá teszi az életet, változnak a socialis viszonyok is, új társadalmi rendek nyomulnak előtérbe. A theologia addigi kizárólagos uralma helyett a matematikai és természeti tudományok jutnak uralomra. A korszellem e változásával megváltozik az iskola képe is; új tárgyak kerülnek be. A 18. és 19. század fordulóján új

¹ Felolvasás az unitárius tanárok Székely-Keresztúron, 1909. ápr. hó 5-én tartott értekezletén.